

Академик Радомир В. ИВАНОВИЋ

ЕНЕРГИЗАМ НАУЧНИХ И ЕТИЧКИХ НАЧЕЛА

Општи поглед на пенталогiju Драгутина П. Вукотића,
посвећену научно-етичким недоумицама и
контроверзама у медицини (1994-2004)

Homo sacra res homini
Човек је светиња човеку
Сенека

Речено статистички неутралном лексиком, аутору, академику Драгутину П. Вукотићу (1924) биле су потребне пуне две деценије прегалачког и непосусталог рада (1983-2003), односно читава деценија презентовања резултата (1994-2004), да би у целини била реализована и публикована пенталогija, коју чине четири књиге: *Бесједе и огледи* – научно-етичке недоумице (I – 1994, II – 1997, III – 2001. и IV – 2004), као и посебно објављена књига исте *провенијенције* – *Етичке контроверзе у медицини* (2000). На 1476 страница, којима је обухваћено више од 92 штампана табака зборничког формата, др Вукотић је објавио 226 беседа, огледа, научних саопштења, предавања, уводних речи, чланака, приказа, осврта и разговора, док је у поменутој пенталогiji, његовом несвакидашњем издавачком подухвату, посвећено 39 прилога научника, културолога и уметника различитих професија, интелектуалних и креативних опредељења. Комплетна слика о овом еминентном урологу и хирургу, активном и ангажованом организатору, руководиоцу, пратиоцу и тумачу научних, културних и уметничких збивања на простору Црне Горе, Србије и некадашње Југославије, може се стећи тек на основу до сада најпотпуније „Био-библиографије”, објављене у четвртој књизи *Бесједа и огледа* (стр. 201-262), која садржи 415

библиографских јединица и коју је предано, педантно и савесно ставила Марија Ацић, библиотекар-саветник.

Већ при првом и овлашном сусрету са Вукотићевом пенталогичном рецепијент уочава да аутор континуирано, темељно, смислено и храбро, не посустајући временом, актуелизује и проблематизује низове суштински важних идеографских чворишта, најчешће саопштених у виду бинарних опозиција, јер је начело противречности најизвесније од свих начела, као што тврди Ниче, било да се ради о теоријској, било о примењеној равни проучавања, тумачења и разумевања. То настојање је нарочито видно уколико се у средишту интересовања нађу више дијада, као што су: теорија и пракса, с једне, наука и етика, с друге, уметност и естетика, с треће, антропологија и културологија, с четврте и тако даље. Попут других истакнутих хуманиста XX века, др Вукотић тежи да одбрани интегралну визију света, насупрот парцијалној; да допринесе хуманизацији односа, насупрот дехуманизацији; да афирмише све врсте вредности које савремени човек остварује, насупрот опадању вредности; једном речи, да пласира стоички оптимизам насупрот све доминантнијем антрополошком песимизму, о чему и сам непосредно сведочи у епиграфу четврте књиге *Бесједа и огледа*:

„Будући да живимо у времену апсолутне доминације новца и посљедичног занемаривања духовних вриједности, човјечанству више пријете опасности од помањкања етичности, генетског инжењерства и врхунске технологије, него од нуклеарног оружја. Заправо, морална хигијенизација, у свим дјелатностима и научним областима, укључујући и медицину, елементарни је услов за опстанак савремене цивилизације”.

Вукотић је, попут других истакнутих хуманиста нашег и протеклог века (Сартра, Камија, Мана, Ролана, Ђурића, Крлеже, Андрића, Лалића), заговорник не само интегралне визије него и антропоцентричне слике света, јер човек чини њено средиште у свим видовима испољавања односа и саодноса: као космичко, као природно, као друштвено, као политичко, као стваралачко и, нарочито, као етичко биће! Тиме се, по ауторовом мишљењу, испуњава основни циљ или систем циљева сваког интелектуалног и креативног напора.

Својом пенталогиијом Вукотић неуједначено али сукцесивно доприноси обogaћивању оне врсте духовне проније која је дефинисана као наука о науци, а чији су најзначајнији представници: Попер, Карнап, Франк, Лакатош, Фајерабенд, а код нас Марковић, Милошевић, Сесардић и други.

На процес интеракције Вукотићеве пенталогиије, са другим сродним тематским целинама упућује без посредника поређење са трилогијом Карла Р. Попера, на пример, чија је научна опредељења наш аутор свестрано пригрлио: *Логика научног открића*, *Претпоставке и оповргавања* и, нарочито, *Објективно сазнање*, књиге у којој овај филозоф умешно брани здраворазумски реализам (чему је посветио и књигу *Реализам и циљ науке*), док истовремено оспорава здраворазумску теорију сазнања као субјективистичку заблуду. Средишњу премису његове идеографије представља – *објективно сазнање*. Оно не служи само као други пол бинарне опозиције (насупротив субјективном сазнању) него и као основа за разликовање три врсте света: *физичког света* (првог), *света људских менталних стања* (другог) и *објективног садржаја мишљења* (трећег света). На самом крају првог Апендикса, посвећеног двама теоријама сазнања, Попер с пуним уверењем закључује:

„Тако смо дошли до тачке са које науку можемо видети као величанствену авантуру људског духа. Проналажење увек нових теорија и неуморно испитивање њихове моћи је оно што баца светлост на искуство. Принципи научног прогреса су веома једноставни. Они захтевају да престанемо с древном идејом да можемо постићи извесност (...): циљ научника није откривање апсолутне извесности, већ да открије све боље и боље теорије (...) које су у стању да поднесу све строже и строже тестове (и тиме да нас одведу ка увек новим искуствима и да их осветле). Али то значи да ове теорије морају да буду оповргљиве: наука напредује управо преко њиховог оповргавања.”

Када је у питању други део бинарне опозиције наука – етика, очигледан је подстицај који у књигама посвећеним научно-етичким недоумицама и контроверзама у медицини Вукотић преузима из хеленске етике, о којој је недахнуто писао Милош Н. Ђурић у књизи *Историја хеленске етике* (1990).

Вукотић је без икаквог двоумљења преузео Аристотелово мишљење саопштено у *Еудемовој етици*: „Постоји неки принцип изван кога нема другог принципа,” што се илустративно може пренети на Вукотићеву пенталогiju, јер он етику сматра основом свих човекових делатности (у материјалној и духовној култури). Нема, по ауторовом мишљењу, ни једне области духовних делатности као модела обликовања света који није прожет *етиком*. Вукотић је, такође, преузео још једну веома битну и аристотеловски обележену идеју: да етика није само *сазнање врлине* (четири стожерне врлине су: мудрост, храброст, разборитост и, нарочито, праведност), него се ту априорно ради о моралном делању, моралном делу или моралном животу.

Сасвим је извесно да Вукотићева пенталогija почива на аристотеловски схваћеном егзистенцијалном и вербалном *енергизму*. То је прилика да закључимо како невелик број прилога заступљених у анализираној пенталогiji доиста емитује својеврсни *енергизам* научних и етичких начела, које препоручује као спасоносно решење за излазак из цивилизацијске кризе. Таква врста текстова или њихови делови морају се безусловно схватити као својеврсно и непоновљиво *морално завештање*, експлицитно саопштена порука којом се брани *позитивна*, а оспорава *негативна утопија*, на што без посредника упућује Вукотићева филозофска апофтегма: „Наука не постоји изван истине, и неповредиве аутономности, а само слободна наука може бити егзактна и универзална.” Истовремено, показује се Вукотићева потпуна сагласност са мишљењем Хилса Милера, саопштеном у прилогу „Етика читања”, у коме овај аутор тврди: „Етика и наратија не могу се раздвајати;” односно, очигледан је саоднос моралног закона и причања, те, у складу са реченим, „ниједан избор примера није недужан.” У том контексту посматрано, посебан значај имају категорије: *logos, ethos, etnos, mithos, poesis, noesis, aletheia, to problema, he aporia* и читав низ других, преузетих из хеленске етике.

За разлику од бројних научника који се баве уском специјалношћу, др Вукотића карактерише широко развијена интелектуална радозналост, управо стога што је он *закон конвергенције* научних дисциплина и поддисциплина претпоставио *закону њихове дивергенције*. То се најпре види у поступку интегрисања природних (најчешће биолошких и медицинских) са друштвеним наукама нај-

чешће културних и историјских. Читава пенталогиа представља илустрацију метода који теоретичари науке називају *интердисциплинарним* и *мултидисциплинарним*. Такав метод, по правилу, примењују само научници који се баве науком о науци или филозофијом науке.

Као илустрацију наведеног мишљења навешћемо податак да само у најновијој, четвртој књизи *Бесједа и огледа* аутор користи десетине и спомиње или цитира стотину других аутора, било по сагласности било по несагласности. Ради се о ауторима из различитих епоха, различитих културних модела и различитих научних и уметничких оријентација (Аристотел, Гален, Лутер, Ротердамски, Паскал, Расел, Вотсон, Ајнштајн, Пирсон, Том, Капица, Хајдегер, Монтеѕкје, Ниче, Бекон, Чомски и други, као и Гете, Његош, Пастернак, Марко Миљанов, Љубиша, Солжењицин, Андрић, Лалић, Конески и други). Писац предговора најновијој књизи, Бранко Поповић с правом тврди да се Вукотић у њој и другим књигама пенталогии јавља као „забринути мислилац” и „забринути оптимиста”, односно као „умник скрупулозне одговорности”, док Ново Вуковић истим поводом (у предговору другој књизи) тврди да ће аутор временом „интелектуални ангажман интензивирати и проширити до крајњих граница својих могућности и ставити га у функцију чувања и рестаурације виталних токова научног и културног живота нације”, било да се ради о наративној, било скриптивној култури.

Инсистирајући знатно више на *етичком идеализму*, понекад до радикално схваћених граница, него на *етичком нихилизму*, понекад сакривеном иза бројних еуфемизама, закључили бисмо да је типу научника попут Вукотића, у ствари, најближи *етички прагматизам*. То се, између осталог, види и по томе што је у потпуности прихватио Сенекину „идеју човештва”, тј. познату његову крилатицу: „*Номо сага рес хомини*” („Човек је светиња човеку”), било да се ради о *дианоетичким врлинама*, које су усмерена на сазнавање појавног и латентног света (*vita contemplativa*) било о *етичким врлинама* које су усмерене на етичку вољу (*vita activa*). Вукотић доследно, пасионирано и стрпљиво својом пенталогии из тога у том употпуњује каталог добара (емтатија, еутимија, мееутика, калокагатија, истина, мудрост, осећање мере, начело напретка, иреника, неговање врлина, хуманизација односа), супротстављајући га све агресивнијем *каталогу зала* (аутодеструкција света, екоцид,

геноцид, суицид, клонирање, генетичко инжењерство, ратови, мржње, убијања, насиље, национална, расна, верска и полна нетрпљивост, дехуманизација односа). У том склопу посматрано, схватљиво је што аутор некад користи *епидеиктички говор* (похвални) а некад *psogos* (покудни говор), јер као што је још Демокрит забележио: „Ко тражи добро налази га само радом, а зло налази и онај ко га не тражи.”

Бранећи сопствена егзистенцијална, научна, етичка, културолошка и друга опредељења, др Вукотић указује сваки пут понаособ на етичке обавезе и неетичке поступке, посебно у најрепрезентативнијим прилозима последње објављене књиге, у којима сумира сву суму стечених искустава и поседујућих умења: у беседи „Нека стручно-етичка двоумљења у урологији”, огледу „Еутаназија – убиство по пристанку или помоћ у самоубиству” и научним саопштењима – „Међузависност научно-технолошких и социјално-моралних односа”, „Мондијализам и завичајност” и „Корелација технологије и културе.” Њима се аутор истовремено представља као теоретичар, историчар и практичар, који о свему „говори у прави час”, како би рекао Бијант, најславнији од седам грчких мудраца; као мислилац, стваралац и интерпретатор; односно као сведок, учесник и критичар времена коме припада.

Бранећи аристотеловски схваћену идеју да је могућност увек нешто више од реалности, Вукотић указује потенцијалном и реалном сабеседнику на велики избор могућности, дајући предност „*могућности потврђивања*” над „*могућношћу оповргавања*”. Поперовски гледано, ради се о идеалном настојању да се доспе до – омнипрезентације; тј. да добију на значају све три категорије сазнања, према могућности обogaћивања мишљења и стварања: *субјективно*, *објективно* и *хипотетичко сазнање*, јер, како каже Попер, свака врста интерпретације већ је нека врста теорије. Вукотић у својој пенталогии местимично прибегава дескрипцији, као нижој, а местимично аргументацији, као вишој форми и функцији. При томе се као позадинско знање или саморазумљиво полазиште мора узети његово инстистирање на најчешће заступљеним парадигматским осам, као што су: домољубље, правдољубље, мирољубље, истинољубље, наукољубље, књигољубље и изнад свега – *човекољубље!*

На крају, није на одмет напоменути, као што смо то до сада више пута и различитим поводима чинили, да Вукотићева пента-

логија садржи несумњив степен *литерарности*. Ради се о ауторској способности, као што су приметили сви аналитичари који су се пенталогиијом сериозно бавили, о неговању урођене му и стечене високе *реторичности*, која повећава чујност и радијациону моћ саопштеног, упркос немалом броју понављања и евидентно присутних општих места, која се не дају избећи у текстовима овакве провенијенције. Управо тим поводом, у књизи која ће ускоро бити објављена – *Књижевна реторика* (2004), у надахнуто писаном предговору „Књижевна реторика – нова и стара” (стр. 9-21), Миодраг Радовић саопштава занимљиво мишљење: „Одсуство реторике из уметности речи поуздан је симптом гашења хуманистичких вредности на уметничком и духовном хоризонту једне епохе и сигуран знак кризе те културе.”

Актуелност и неопходност књига попут Вукотићеве пенталогиије посвећене научно-етичким недоумицама и контроверзама у медицини видимо, између осталог, у правовременој реакцији ауторској на читав низ проблема и апорија, дилема и полилема, појава и процеса који су неминовно захтевали благовремену и примерену акцију и реакцију. Као мислилац и стваралац специфичне емпатије; потом као заговорник мееутике, будући да њоме помаже у самосазнавању, себеналажењу и оријентисању у „долини плача”, као аутор петотомне хрестоматије о нашем времену и његовим све снажније испољеним турбуленцијама, академик Драгутин П. Вукотић је својом пенталогиијом оставио аутентично сведочанство, отпор заборава, поплави нихилизма и песимизма, о чему и сам експлицитно сведочи:

„Само живот утемељен на етичким начелима стиче своју истинску лепоту и егзистенцијални смисао.”

